

Сатарбаев А. М.

УЛУТТАР ОРТОСУНДАГЫ МАМИЛЕЛЕРДИ ЧЫҢДООДОГУ МАДАНИЯТТЫН РОЛУ

Сатарбаев А. М.

РОЛЬ КУЛЬТУРЫ В УКРЕПЛЕНИИ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

A. M. Satarbaev

THE ROLE OF CULTURE IN STRENGTHENING RELATIONS BETWEEN NATIONS

УДК:343.324

Улуттар ортосундагы жаңжалдардын чыгышы. Топтук психология. Улуттар ортосундагы мамилелерди чыңдоодогу маданияттын ролу. Ар түрдүү ушак айыңдар же официалдуу эмес маалыматтар. Улуттар ортосундагы маданий карым катнаштын чабалдыгы.

Негизги сөздөр: маданият, улут, катнаштар, коом, мамлекет, конфликт.

Возникновение межэтнических конфликтов. Психология толпы. Роль культуры в укреплении межэтнических отношениях. Не официальные информации или различные слухи. Отсутствие межэтнических отношениях межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: культура, нация, отношения, общество, государство, конфликт.

The conflict formings between nations. The crowd psychology. The role of culture in strengthening relations between nations. Unofficial informations and different hearings. The absence of interethnic realations between cultural communication.

Keywords: culture, nations, relations, strengthening, society, state, conflict.

Кыргыз Республикасы көп улуттуу мамлекет экендиги талашсыз. Мамлекетибиздин суверендүүлүгүнөн берки 25 жылдык тарыхында улуттар ортосундагы пикир келишпестиктерден улам тез тез чыр чатактардын чыгышы, ушул багытта окумуштуулардын, коомчулуктун жана мамлекеттик бийлик бутактарынын аткаруучу иштери али арбын экендигинен кабар берет. Мисал катарында 2006-жылдагы февраль айындагы Чүй областындагы Чүй районундагы Искра айылындагы кыргыз улутундагылар менен дунган улутундагы Кыргыз Республикасынын атуулдарынын ортосундагы жаңжалдын чыгышы, ошол эле жылдын ноябрь айындагы Жалал-Абад областынын Базар-Коргон районундагы кыргыздар жашаган Жайтерек айылындагы жана өзбек улутундагы атуулдар жашаган Арсланбаб айылындагылардын ортосундагы жер талашуудан келип чыккан чыр чатактарды айтууга болто.¹⁵ Жогорудагы көрсөтүлгөн улуттар ортосундагы жаңжалдардын келип чыгышына саресеп сала турган болсок, мында ар кандай чыр чатактарын башталышы, Кыргызстандык атуулдардын ар түрдүү ушак айыңдарга (имиштерге) тез ишенишкендиктеринен ошол болуп жаткан пикир келишпестиктен келип

чыгып жаткан талаш тартыш жөнүндө маселе жөнүндө маалыматтын аздыгына, укуктук маданияттын деңгээлинин төмөндүгүнөн, курулай улутчулдуктун аң сезимде тез өсүшүнөн (топтук психология) жана эң негизгиси улуттар ортосундагы маданий карым катнашынын чабалдыгынан, ошол чыр чатактын ачык (эскалацияга) жаңжал формасыны өтүп кеткендигинен кабар берет.

Улуттар ортосундагы жаңжалдарды изилдеп келген, көп тармактуу илимий изилдөөлөрдө, ушул мезгилге чейин аларды жөнгө салуунун даяр ыкмасы жок. Бул азыркы мезгилдеги бир гана гуманитардык илимдердин эмес бүтүндөй ушул багытта иш алып бара жаткан тармактык коомчулуктун алдында чабалдыгынан кабар берет. БУУнун көзөмөлү астында дүйнөнүн ар кайсыл аймактарында тез тез чыгып жаткан улуттар ортосундагы жаңжалдарды болтурбоонун алдын ала (привентивное) изилдөөлөрдү жүргүзүп, анын натыйжасында, чыр чатактарды алдын ала болтурбоонун аракетин көрүлүүдө. Ушул багытта улуттар ортосундагы жаңжалдардын алдын алуу (болтурбоо) маселеси боюнча учурда Эл аралык уюмдар менен бирдикте жергиликтүү өзүн өзү башкаруучу мамлекеттик органдар жана мамлекеттик эмес уюмдар ийгиликтүү изилдөөлөрдү жана практикалык иштерди аткарышууда. Иш чарага катышкандардын улуттук составы да кеңейтилгендиги жакшылыктан кабар берет.

Улуттар ортосундагы жаңжалдарды болтурбоо же алдын алуу маселесинде акыркы мезгилде Кыргыз Республикасында теориялык да практикалык да бир топ алгылыктуу иштер аткарылууда. Бул изилдөөлөр жана практикалык иш чаралар, салттык эмес усулдардын же азыркы мезгилдеги гуманитардык илимдеги илимий изилдөөлөрдөгү колдонулуп келе жаткан, заманбап методологиялык көп кырдуулук ыкмалардын теорияларында (мультипарадигма) жүргүзүлүп жаткандыгы менен өзгөчөлөнүүдө. Жалпы багытталган иш чаралардын максаты болуп эле канткенде улуттар ортосундагы жаңжалдарды алдын алууга же аны ачык формага (эскалация) кагылыштууга жеткирбөө болуп эсептелинет.

Өзүмдүн мүмкүнчүлүгүмдөгү топтолгон маалыматтарга караганда, улуттар ортосундагы жаңжалдардын келип чыгышына сөзсүз түрдө төмөндөгүдөй жалпы себептерди байкоого болот;

¹⁵ [www. Ewp-fti@jet. kg](http://www.Ewp-fti@jet.kg). Общественный фонд “За международный Толерантность” Выпуск №46.

- ар кандай улуттар ортосундагы жаңжалдын башатын ушак айындар (имиштер) же официалдуу эмес маалыматтар түзөт;
- талашты жараткан себеп жөнүндө так маалыматтын жоктугу, тараптарга так эмес маалыматтын тез таркалышы;
- бир улуттун экономикалык ийгилиги, экинчи бир улуттун эсебинен жасалып жаткандай (относительное депривация) көрүнүш;
- улуттар ортосундагы маданий карым катнаштын чабалдыгы (межкультурное коммуникация);
- тараптардын ортосундагы жаңжалдар улутчулдуктун мүнөзүнө дал келген ар кандай эскирген көрөлбастык маанайдагы маалыматтардын (стереотипное дискурсы) жашашын;
- психологиялык агрессивдүү топтук маанайдагы улуттук топтун стихиялуу тез топтолушу (психология толпы);
- жаңжал мезгилинде көбүнчө улуттук элита жол башчысына (башкаруучуларга) айланып, ал эми кыймылдаткыч күчү, аткаруучулар карапайым атуулдар болушу;
- көп улуттуу мамлекеттердеги атуулдардын ортосундагы ар кандай формадагы чыр чатактарга улуттук түс (этническое окраска) берилген көрүнүштөрдү кездештирүүгө болот.

Көп улуттуу мамлекеттердин башкаруу системасында улуутарды башкаруу саясатында алардын ортосундагы мамилелерди жөнгө салууда, азыркы мезгилде эң кеңири таралган үч прогрессивдүү деп эсептелген формасы белгилүү;

- биринчиси, либералдык улуттук мамлекеттик башкаруу саясаты;
- экинчиси, плюралисттик улуттук мамлекеттик башкаруу саясаты;
- үчүнчүсү, улутчулдук улуттук мамлекеттик башкаруу саясаты. Жогорудагы мамлекеттик башкаруу саясатындагы улуттук маселелердеги жетишилген ийгилик менен кемчилдиктерин да байкоого болот.

Либералдык улуттук мамлекеттик башкаруу саясатына Америка Кошмо Штатын жана бир канча Скандинав мамлекеттерин атоого болот. Мен бул изилдөөмдө АКШ мамлекетин улуттук башкаруу саясатынын мисалында кароону туура көрдүм.

АКШнын мамлекет катары түзүлүү жана калыптануу тарыхый процесси, дайыма көп улуттун алкагында жүргөн. Анткени жаңы материкти өздөштүрүүдө XVII кылымдан тартып эле көптөгөн Европалыктар өз салымдарын кошушкан. Бул жагдайдан карганда АКШнын ар түрдүү улуттардын маданиятынан айкалышкан демократиялык принциптердин негизинде мамлекеттик структуралык системага ээ болгон башкаруу жүргүзөт¹⁶. Мамлекет башчысы (президент) Конституцияга ылайык шайлоонун негизинде иманеттик (электораттын добушу) бийликке ээ болуу менен, өлкөдөгү улуттук башкаруу саясатында либералдык принциптерге таянып башкаруу менен анын кепилдигин берет. АКШнын либералдык

улуттук либералдык башкаруу саясатынын жетишкен ийгилиги менен кошо анын кемчилдиктерин да кездештирүүгө болот. Мында эң негизгиси акыркы мезгилге чейин сакталып келген өлкөдөгү расалык дискриминация, диний кемсинтүүлөр айтууга болот.

Ал эми плюралисттик улуттук мамлекеттик башкаруу саясатындагы мамлекеттерге Францияны, Канада кошмо штатын ошондой эле бир канча Батыш Европалык мамлекеттерди мисалында кароого болот. Франциянын улуттук мамлекеттик башкаруу саясатындагы 1945-жылдагы бешинчи революциядан кийинки мезгилде (Голлизм) Президент Де Гольдун башкаруу мезгилинен бери кароого болот. Мында мамлекеттин өзөгүн (титулдук) улуттун түзгөн француздардын салттык маданиятына таянып улуттук башкаруу саясатын бел тутушат. Акыркы мезгилдеги өлкөнүн борборунун Париж шаарынын жака-белиндеги мигранттар жашаган кварталдардагы баш аламандыктардын тез тез чыгышы, Франциянын бул тармактагы иштеринин мезгил талабына ылайык, улуттар ортосундагы мамилелерди чыңдоодогу иштеринин ийгилиги менен кошо чабалдыгынан да кабар берет.

Ал эми мамлекеттеги улуттук башкаруу саясатындагы улутчулдук улуттук башкаруу саясатын Япония монархиясын мисалында кароого болот. Анткени бул өлкөнүн токсон беш пайыздан ашуун калкын япон улуту түзгөндүктөн улуттук башкаруу саясаты бүтүндөй япон улутунун маданияты менен каада-салтынын негизинде башкарылат. Акыркы мезгилдеги Япониядагы жаратылыш же техногендик кырсыктар болсунбу бул улуттун ошол кыйынчылыктарга чыдамкайлык менен, туруштук берүү менен мамиле жасагандын байкоого болот.

Биз сарсеп салып көргөн мамлекеттердин мисалдардын негизинде Кыргыз Республикасында канткенде мамлекеттик улуттук башкаруу саясатында, улуттар ортосундагы мамилелерди чыңдоого маданияттын ролун жогорулатууга болот жана маданий карым катнаштардын туу жетишкендиги болгон маданий ар түрдүүлүк менен бир бүтүндүккө алып келүүгө, аны улуттардын маданияттарын өнүгүшүнө терс таасири менен эмес маданияттын өнүгүшү менен коштолуп кетүү шартында мамлекеттик улуттук саясатты жүргүзүүгө багытталган иш чараларды алып баруу негизги маселе болууга тийиш. Були иш чаралар инсанды тарбиялоонун башаты болгон балдар бакчасынан тарта, ар түрдүү улуттук маданияттардын таасири астында дүйнө таанымын калыптандыруу менен маданий карым-катнаштын ийгилигине жетүүгө болот.

Адабияттар:

1. Культурология. Москва, 2008. –
2. www.Ewp-fti@jet.kg. Общественный фонд “За международную Толерантность” Выпуск №46.

Рецензент: к.и.н., доцент Акматова А. Т.

¹⁶ П.С.Гуревич Культурология. М.2008. – С. 195.